

Мета: розкрити процес формування уявлень про природу як об'єкт знання й пізнання світу; виховувати любов й повагу до природи; розвивати вміння аналізувати факти та робити висновки.

Тип уроку: комбінований урок.

Форма проведення: евристична бесіда.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Робота за таблицею «Екологічні проблеми людства в XXI ст.»

Учні перевіряють таблицю «Екологічні проблеми людства в XXI ст.».

Бесіда на запитаннями

1. Чи може людство впоратися з екологічними проблемами? Відповідь обґрунтуйте.
2. Яких заходів вживають країни світу щодо поліпшення стану природи?
3. Чи є загроза екологічної катастрофи в Україні? У чому ви вбачаєте її причини?
4. Чи можливо за допомогою законів і наказів відновити екологічний стан середовища? Чи потрібно вжити ще якихось заходів, щоб докорінно змінити ситуацію?

III. Мотивація навчальної діяльності учнів

Повідомлення теми та завдань уроку.

IV. Опрацювання нового навчального матеріалу

Розповідь учителя

Наприкінці 60-х — на початку 70-х років на Заході відбулася широка дискусія щодо світоглядних засад, які визначали ставлення людини до природи. Розпочав її американський еколог і соціолог Уайт статтею «Історичні коріння екологічної кризи» (1967). Сам Уайт стверджував, що екологічна криза спричинена насамперед безвідповідальним ставленням до природи, а це, у свою чергу, ґрунтується на притаманному людському світогляду нехтуванні природою як нижчим порівняно з духовним буттям.

Так це чи ні? Давайте повернемося до історії.

За часів античності природа була для людини вищим світом, світом, де жили й творили боги. Природа була сильнішою й могутнішою, ніж людина.

Запитання:

У чому, на вашу думку, полягає причина такого ставлення до природи?

— За часів християнства ситуація змінилася. У ранньому середньовіччі переважала аскетична лінія, людська тілесність і природа взагалі сприймалися як такі, що, заявляючи свої права, тільки перешкоджають спасінню душі й цілого світу. Пізніше природу й природне стали розглядати як приналежність до благодаті Божої; природні явища витлумачуються як вияви мудрості й благості Божої. Західне християнство породило таку знаменну постать, як Франциск Ассизький (визнаний згодом святим), котрий уславився тим, що проповідував служіння Богу через любов до всіх його створінь. У межах християнства ще й зараз немає однозначності щодо розуміння природи й ставлення до неї. Отже, характер ставлення людини до природи визначається відповідним типом цивілізації й культурно-світоглядними засадами життя людей.

Досвід людства щодо розвитку знань про природу та ставлення до неї як до об'єкта пізнання засвідчив наявність певної залежності між уявленнями людей про природу та їхнім практичним ставленням до неї. Ось чому важливо розуміти, що саме ставлення до природи як до світу (а не напівфабрикату) є дійсно гідним людським ставленням до неї.

Те, що робить природу світом для людини, її визначальний смисл — це її субстанційність. Цим поняттям позначається притаманна їй самоствореність і самотвірність. Саме у цьому полягає смисл природи для людини. Природа є для людини особливим світом у тому випадку, коли сприймається, переживається й розуміється як існуюча поза її інтересами й діями само-впорядкована смислова цілісність. «Вчитися у природи!» — це найпоширеніший мотив повчань і застережень мудреців усіх народів у всі часи. Багато хто з них міг би повторити за римським філософом Сенекою (4 р. до н. е. — 65 р. н. е.), що блаженство полягає в тому, щоб жити у злагоді з природою.

Запитання:

1. Як ви особисто сприймаєте це повчання?
2. Що для вас означає бути ближче до природи?

— Цілісність природи ґрунтується не тільки на її субстанційності. Вона стверджується й безпосередньо виявляється також через притаманну їй доцільність. Завдяки доцільності не потрібно намагатися досягнути «всю» природу, щоб переконатися в її цілісності. Цілісність позначається на своїх складових саме через доцільність їх упорядкування. Колись це розглядалось як свідчення дії в природі якогось надприродного начала. Фома Аквінський використовував аргумент доцільності як один з п'яти головних аргументів при доведенні буття Божого. Але після ознайомлення із здобутками сучасної науки, зокрема синергетики, ми знаємо, що доцільність поведінки будь-якої системи у процесі її змін визначається її майбутнім станом. Отже, доцільність природи, яка так вражає при першому погляді на природний світ, зумовлена самою природою, самим способом здійснення притаманних їй рис і законів.

Доцільність природи завжди була для людини загадкою й викликом силі її розуму. Багато видатних учених двох останніх сторіч, особливо біологів, прийшли у науку тому, що замолоду були вражені загальною картиною природної впорядкованості світу. Через доцільність, яка повсюдно стверджує цілісність, природа не має свого смислового центру. У кожній своїй точці вона причетна до своїх смислів. Звідси ще одна її істотна риса, ще один її смисловий вимір — багатоманітність. Як і доцільність, багатоманітність є виявом субстанційності природи, її дивовижної самооновлювальної здатності. Скажімо, одних тільки «співучих» комах налічують близько 10 тисяч видів. Навіть у фундаменті природи діють не «монопольні» закони, а цілі «сузір'я» законів. Наприклад, вражає

розмаїття життя на Землі зумовлене не боротьбою за існування, як то ми звикли вважати ще з часів Дарвіна, а, навпаки, повсюдним прагненням різних видів організмів уникнути конкуренції, знайти своє місце в природі («власну екологічну нішу»).

Яскраву картину природи, що переживається й мислиться як особливий світ, знаходимо у Йоганна Вольфганга Гете:

«Природа! Оточені й охоплені нею, ми не можемо ні вийти з неї, ні глибше в неї проникнути... Вона постійно творить нові образи. Що є в ній, того ще не було. Що було, не буде, все не нове, а все тільки старе. Ми живемо всередині її, але чужі їй. Вона вічно говорить з нами, але таємниць своїх не відкриває. Ми постійно впливаємо на неї, але у нас немає над нею ніякої влади.

Здається, вона все будує на особистості, проте особа їй байдужа. Вона вічно творить і вічно руйнує, але майстерня її недоступна. Вона вся у своїх дітях, а сама мати — де ж вона?..

У ній все живе, відбувається, рухається, але вперед вона не йде. Вона вічно змінюється, й немає вона жодної миті спокою... Вона безперервно думала й мислить постійно, але не як людина, а як природа. Вона має свій власний всеосяжний смисл, проте ніхто його не помітить.

<...>

...Життя — її найкращий винахід; смерть для неї — засіб для подальшого життя.

...Кожну мить використовує вона на досягнення далекої мети, й кожної хвилини вона при меті...

...Її законам підкоряються навіть тоді, коли їм суперечать; навіть і тоді діють у згоді з

нею, коли намагаються діяти проти неї.

У неї немає мови, але вона створює тисячі мов і сердець, якими вона говорить і відчуває».

Запитання:

1. Яке враження залишив цей уривок у вашому серці?
2. Які почуття збудив у вашій душі?

V. Закріплення матеріалу

Вправа «ланцюг ідей»

Продовжте відповідь на питання: «Що дає природа людині, а людина — природі?»

VI. Підсумки уроку

VII. Домашнє завдання

1. Написати твір-мініатюру про роль природи в житті людини, запропонувати в ньому поради щодо збереження природи та її ресурсів.

2. Підготувати екологічний проект.

Теми проектів:

- «Хімія та екологія».
- «Чорнобиль не має минулого часу».
- «Сучасна екологічна криза крізь призму релігійного світогляду».
- «Негативна людська діяльність».
- «Озон та життя».
- «Негативний вплив нафти та нафтопродуктів. Аналіз ситуації в Чорному морі».
- «Шляхи виходу з екологічної кризи».

- «Охорона фауни».

- «Природні стихії. Їх причини та наслідки».

3. Знайти статті в газетах та журналах про екологічний стан, про вплив екології на здоров'я людини, сучасний негативні явища, спричинені безвідповідальним ставленням людини до природи.